

51. Прачытайце наступныя спалучэнні згодна з правіламі літаратурнага вымаўлення. Патлумачце гэтыя правілы.

З Італіі, Гродна і Віцебск, Віцебск і Мінск, прыгожае імя, пры іх, нехта іншы, кніга і аловак, ён ідзе, яна ідзе, у сям’і, ён і яна, мама ішла.

52. Запішыце, устаўляючы прапушчаныя літары. Прачытайце словы ўголос. Якія правілы вымаўлення ілюструюцца падабранымі прыкладамі?

Ап..рэдзіць, ап..льсін, ап..ляцыя*, ап..кун, в..чэраць, в..чарэць, в..чарына, вет..ран, вес..лейшы, в..с..луха, в..сёлка, г..раізм, г..ограф, дз..лавы, дз..вятка, дз..вочы, д..манстрацыя, зб..нтэжыцца, зв..ртацца.

54. Прачытайце. Зрабіце фанетычны запіс прапанаваных слоў.

Аб'інець, адказаць, барацьба, вераб'іны, выязджаць, грузчык, дакладчык, джынсы, дзвесце, дождж, жаніцьба, загадчык, збожжа, змешаны, ідзе, іскра, іхні, Навагрудчына, надвор'е, паснедаць, поспехі, просьба, разнесці, світаць, смелы, снег, спартзал, сшытак, сям'я, хаваешся, хвалюешся, цвёрды, чацвер, экзаменатар.

Назавіце агульнае і адрознае ў значэнні і паходжанні слоў *арфаэпія* і *арфаграфія*. Выканайце інтэрактыўнае заданне па тэме «Асіміляцыя зычных гукаў».

55. Прачытайце прыказкі. Выпішыце словы (спалучэнні слоў), у якіх вымаўленне не супадае з напісаннем. Карыстайцеся арфаэпічным слоўнікам беларускай мовы. Зрабіце фанетычны запіс слоў.

У з о р: *не зловіш* — [н'азл'ов'іш].

1. Трэба розумам надтачыць, дзе сіла не возьме. 2. Ідучы па кладачцы, на бакі не глядзі. 3. Ідзі з людзьмі, то не згубішся. 4. Не смейся з людзей — смейся з сябе ці са сваіх дзяцей. 5. Не бойся звяглівага, а бойся куслівага. 6. Санлівага не дабудзішся, лянлівага не дашлешся і не дажджэшся. 7. Пусці свінню пагрэцца, то і самому не будзе дзе дзецца. 8. Без хлеба яда — да парога хада́.

Запішыце па памяці 4-5 прыказак, вусна растлумачце іх сэнс.

56. Прачытайце. Сфармулюйце і сцісла запішыце асноўную думку кожнай часткі тэксту, а потым перакажыце яго.

Правільнае вымаўленне — істотны кампанент паняцця «культура вуснага маўлення». Існуюць адзінныя, абавязковыя для ўсіх носьбітаў^Ф мовы нормы літаратурнага вымаўлення, якія, аднак, нярэдка парушаюцца па розных прычынах.

Першая з іх — захаванне ў вымаўленні дыялектных рыс роднай гаворкі. У мастацкіх творах пісьменнікі нярэдка абгрунтавана выкарыстоўваюць такія фанетычныя дыялектызмы для маўленчай характарыстыкі персанажаў. Напрыклад, у рамане І. Мележа «Людзі на балоце» чытаем: *Ціхо ты, ціхо, Ганначко! Корч ездзіў у мясцечко па дохтара.*

Другой прычынай парушэння арфаэпічных норм, на думку лінгвіста А. Падлужнага, «з'яўляецца двухмоўная^{сп} сітуацыя, пры якой

адзін і той жа чалавек карыстаецца то рускай, то беларускай мовай. Пры слаба выпрацаваных навыках вымаўлення звычайна парушаюцца арфаэпічныя правілы як той, так і другой мовы».

Так, пад уплывам рускай мовы магчыма не зусім цвёрдае вымаўленне [ч] ([ч'алав'эк], [ч'істы]), вымаўленне гука [в] на месцы [ў] ([наста́вн'ік], [навра́], [пра́вда]), *дж* вымаўляецца як спалучэнне гукаў або як [ж] ([дажджы́], [джа́ла]), часам вымаўляецца паўмяккі [р'] ([р'аб'іна], [ар'а́ц']).

Трэцяя прычына памылак у вымаўленні — уплыў арфаграфіі. Іншы раз вымаўляюць словы так, як прывыклі іх пісаць: [адкус'і́ц'], [в'учышс'а] замест [аткус'і́ц'], [в'учыс'а] (*Паводле І. Лепешава*).

Раствлумачце пастаноўку працяжніка ў сказах.

Падрыхтуйце вуснае выказванне на тэму «Чаму трэба захоўваць арфаэпічныя нормы?».

57. Прачытайце. Сфармулюйце і запішыце асноўную думку тэксту. Раскажыце, якія арфаэпічныя нормы адлюстроўваюць выдзеленыя словы.

Не так даўно **надта** вядомы сталічны хлебны магазін атрымаў новае найменне. Цяпер ён мае назву «**Каравай**». Але **не назва** мяне зацікавіла, а **падслуханы** ля касы дыялог.

— Мне «Старажытны», — кажа адзін.

— А мне «Траецкі», — просіць другі.

— А мне «Чабаровы», — гаворыць трэці.

А **ёсць** яшчэ хлеб «Беларускі», «Нарачанскі», «Раўбіцкі»... І гэтакі водар ідзе **ад назваў!** Слухаючы, як вымаўляюцца ля касы назвы розных гатункаў хлеба, падумаў: вось і нікога змушаць **не трэба**. У хлебнай краме ўсе гавораць па-беларуску. Само **жыццё** вымагае гэта рабіць.

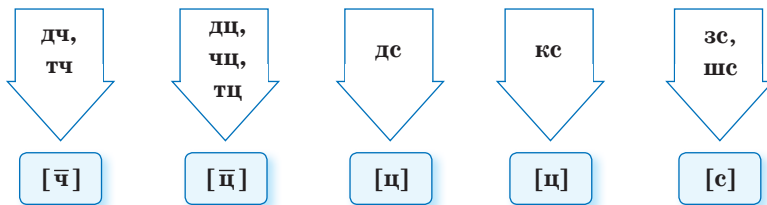
Хай сабе хлебная крама «Каравай» яшчэ **не моўны** аазіс, але прыемна, што тут цэлы дзень, няспынна, ні на хвілінку **не заціхаючы**, гучаць родныя назвы. **Хлеб** і слова павінны быць побач. Абодва яны — вытокі нашага **жыцця** (*Паводле У. Содаля*).

Выпішыце з тэксту сінонімы. Карыстаючыся слоўнікам, запішыце сінанімічныя рады да слоў *назва, гаварыць, родныя (словы), вытокі*.

- Выпішыце складаны сказ, зрабіце яго сінтаксічны разбор.

Якія цікавыя беларускамоўныя назвы для новых гатункаў хлеба (цукерак, печыва) вы можаце прапанаваць?

58. З дапамогай схем раскажыце правілы вымаўлення спалучэнняў зычных. Перадайце фанетычныя запісы слоў у адпаведнасці з арфаграфічнымі нормамі беларускай мовы.

1. А[ч]ай, перакла[ч]ык, дакла[ч]ык, пераплэ[ч]ык, лё[ч]ык, раке[ч]ык, дара[ч]ык.

2. У ло[ц]ы, на клада[ц]ы, на вопра[ц]ы, на пе[ц]ы, у бо[ц]ы, на ру[ц]ы, на квета[ц]ы.

3. Зава[цк']і, гара[цк']і, грама[цк']і, сусе[цк']і.

4. Таджы[цк']і, узбе[цк']і.

5. Францу[ск']і, каўка[ск']і, чэ[ск']і.

59. Прачытайце верш А. Пісьмянкова, прысвечаны малой радзіме. Ці кранае* ён чытача? Чым? Чаму менавіта такую будову твора абраў паэт? Чаму тэкст заканчваецца шматкроп'ем?

Бялынкавічы

Малюю —
 Мілую
 Радзіму малую:
 Закўтую* рэчку,
 Лясное мястэчка.
 Малюю старанна
 Сярэбраны ранак,
 Сасоннік, алешнік,
 Рабіну, канешне ж,

З адвечнай самотай
 На сінім сумёце*.
 Вось дом
 Пад бярозай,
 Вось дым
 На марозе,
 Вось след
 Каля брамы*:
 МАМА...

Раскажыце аднакласнікам пра дарагія вашаму сэрцу мясціны.

Слухаючы і ацэньваючы расказы аднакласнікаў, звяртайце ўвагу як на змест, будову выступленняў, так і на адпаведнасць маўлення акцэнталагічным, арфаэпічным нормам, магчымыя іх парушэнні (напрыклад, парушэнне закону якання пры вымаўленні часціцы *не* і прыназоўніка *без*, парушэнні ў вымаўленні галосных [у], [і], фрыкатыўнага [г] і выбухнога [г'], свісцячых зычных перад мяккімі і інш.).